

des croisades et la principauté franque d'Antioche, Paris 1940, s. 75-76; a.mlf., "XIII. Asır Ortalarında Cezire: İzzeddin b. Şeddâd'a Göre" (trc. Neşet Çağatay), *AÜFD*, IV (1953), s. 93-106; Brockelmann, *GAL*, I, 386, 634; *Suppl.*, I, 883; *İzâhu'l-meknûn*, II, 352; *Hediyetü'l-ârifin*, II, 554; I. Krachkovsky, *Târîhu'l-edebî'l-coğ-râfiyyi'l-Arabî* (trc. Selâhaddin Osman Hâşim), Moskva - Leningrad 1957, I, 369-370; Franz Rosenthal, *A History of Muslim Historiography*, Leiden 1968, s. 107, 156, 171; Ramazan Şeşen, *Müslümanlarda Tarih- Coğrafya Yazıcılığı*, İstanbul 1998, s. 152-153; D. Sourdel, "Les professeurs de madrasa à Alep aux XIIe-XIIIe siècles d'après Ibn Şaddâd", *BEO*, XIII (1949), s. 85-115; Ali Sevim, "İbn Şaddâd, 'İzz al-Dîn, al-A'lâk al-Hazîra fi zikr Umarâ' al-Şâm va al-Cazîra, Târîh Lubnân va al-Urdun va Filistin ...", *TAD*, II/2-3 (1964), s. 291-301; Muhammed Saîd Rızâ, "İbn Şeddâd fî kitâbeti'l-A'lâkî'l-haîre -kısmü'l-Cezîre-: dirâse ve tahlîl ma'a nuşûş mine'l-mahtûr", *el-Mü'errihu'l-Arabî*, XIV, Bağdad 1980, s. 124-155; Yoel Koch, "'İzz al-Dîn Ibn Şaddâd and his Biography of Baybars", *AION*, XLIII/2 (1983), s. 249-287; Adnan Sâdık Erzi, "İbn Şeddâd", *İA*, V/2, s. 825; D. Sourdel, "İbn Şaddâd", *E²* (İng.), III, 933; Abdülmühammed Rûh Bahşân, "İbn Şeddâd", *DMBİ*, IV, 77-78.

CASİM AVCİ

İBN ŞEHRÂŞÛB

(ابن شهر آشوب)

Ebû Ca'fer Reşîdüddin Muhammed
b. Ali b. Şehrâşûb et-Tabersî
el-Mâzenderânî es-Serevî
(ö. 588/1192)

Tefsir, hadis ve nahiv alanındaki
çalışmalarıyla tanınan Şii âlim.

489 (1096) yılında İran'ın Mâzenderan bölgesindeki Sârî şehrinde doğdu. Ebû Abdullah künyesiyle ve Zeynüddin lakabıyla da anılır. Kur'an'ı ezberledikten sonra babası ve dedesinden ders okudu. Tahsiline devam etmek üzere ilmî seyahatlere çıktı. 508'de (1114) gittiği Horasan'da Fettâl en-Nisâbüri'nin rivayetlerini dinledi, Nişâbur'da Şahhâmî'den Ebû Ya'lâ'nın *el-Müsnedü'l-kebîr*'ini dinleyip rivayet etti. 528-538 (1133-1143) yılları arasında Hârizm'de Zemahşerî'nin, Sebzevâr'da Şii müfessiri Tabersî'nin derslerine katıldı, ardından Meşhed ve Beyhak'a gitti. Rey, Kâşân ve Hemedan gibi merkezleri dolaşip bu yörelerdeki âlimlerden faydalandı. Hocaları arasında Ebû'l-Fütûh er-Râzî, Ziyâeddin Seyyid Fazlullah er-Râvendî, Ebû Şükr es-Saffâr, Ebû'l-Alâ el-Hemedânî gibi âlimler vardır. B. Scarcia Amoretti, Nasîrüddin-i Tûsî'nin, dedesi Şehrâşûb vasiyetiyle İbn Şehrâşûb'un dolaylı olarak hocası sayılması gerektiğini ileri sürerse de (*E²* [İng.], III, 935) Nasî-

rüddin-i Tûsî, İbn Şehrâşûb'un ölümünden dokuz yıl sonra dünyaya gelmiştir. Bu hata, Nasîrüddin-i Tûsî ile Ebû Ca'fer et-Tûsî'nin aynı kişi zannedilmesinden kaynaklanmış olmalıdır. İbn Şehrâşûb, muhtemelen 552'de (1157) Bağdat'a giderek Ebû'l-Vakt es-Siczî'nin rivayetlerini dinledi. Bağdat'ta bulunduğu sırada ilmî şahsiyetiyle, ayrıca etkili vazolarıyla halifenin teveccühünü kazandı ve kendisine Reşîdüddin lakabı verilerek çeşitli mezheplere mensup çevrelerde itibar edilen bir âlim konumuna geldi. Halife Müstencid-Billâh devrinde de Bağdat'ta kaldıktan sonra Halife Müstazî-Biemrillâh'ın Hanbelî akidini hâkim kılma çabalarından dolayı burayı terkettti ve Hille'ye gitti (567/1171). Dört yıl sonra Musul'a geçti; Vezir Ebû'l-Hasan Ali b. Muhammed'in azledilmesi üzerine Hamdânîler devrinde Şîa'nın sığınacağı olan Halep'e gitti. Daha çok tefsir, rivayet ilimleri ve nahiv konularında meşhur olan İbn Şehrâşûb hayatının özellikle son on beş yılını ders vermekle geçirdi. Ebû Hâmid Muhammed b. Ebû'l-Kâsim el-Halebî ve Ebû'l-Hasan Ali el-Hillî yetiştirdiği meşhur öğrencilerdendir. İbn Şehrâşûb 22 Şâban 588'de (2 Eylül 1192) Halep'te vefat etti ve Cebelülcevşen'de Meşhed-i Hüseyin diye bilinen kabristana defnedildi.

Eserleri. 1. *Mütesâbihü'l-Kur'ân ve muhtelifüh (Te'vîlû mütesâbihî'l-Kur'ân)*. 570'te (1174-75) tamamlanan eser Hasan el-Mustafavî'nin hâşiyesiyle birlikte basılmıştır (Tahran 1369/1950). 2. *Me'âlimü'l-ulemâ'*. Ebû Ca'fer et-Tûsî'ye ait *el-Fihrist* adlı eseri tamamlayıcı mahiyette bir kitaptır. 1021 biyografi ihtiva eden eser Abbas İkbal (Tahran 1353) ve Seyyid Muhammed Sâdık Âl-i Bahrülulûm (Beyrut, ts. [Dârü'l-edvâ]) tarafından yayımlanmıştır. 3. *Menâkıbü Âli Ebî Tâlib*. Başta Hz. Peygamber olmak üzere Hz. Ali'ye, evlâtlarına, bazı sahâbî ve tâbiile dair rivayetleri derleyen bir eser olup çeşitli baskıları yapılmıştır (Bombay 1313; Beyrut 1405/1985). 4. *Meşâlibü'n-nevâşib*. Şîa'ya muhalif grupları eleştirmek amacıyla yazılan eserin Tahran Seyyid Muhammed el-Muhîr Kütüphanesi'nde bir nüshası mevcuttur (*Me'âlimü'l-ulemâ'*, neşredeninin girişi, s. 27). İbn Şehrâşûb'un kaynaklarda adı geçen diğer eserleri de şunlardır: *Beyânü't-tenzîl*, *Esbâbü'n-nüzûl 'alâ mezhebi âli'r-Resûl*, *el-Mişâl fi'l-emşâl*, *el-Hâvî*, *el-A'lâm ve't-tarâ'ik*, *el-Minhâc*, *Erba'üne hadîs fi menâkıbi seyyideti'n-nisâ' Fâtimate'z-zehra'*, *Nuhabü'l-aḥbâr*, *el-İnşâf*, *el-*

Mevâlid, *Şerhu Kitâbi'l-Fuṣûl*, *Mâ'ide-tü'l-fâ'ide*.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Şehrâşûb, *Me'âlimü'l-ulemâ'* (nşr. M. Sâdık Âl-i Bahrülulûm), Beyrut, ts. (Dârü'l-edvâ), neşredeninin girişi, s. 2-36; Safedî, *el-Vâfi*, IV, 164; Firûzâbâdî, *el-Bûlğa* (nşr. Muhammed el-Misrî), Küveyt 1407/1987, s. 208-209; İbn Hacer, *Lisânü'l-Mizân*, V, 310; Süyûtî, *Buğyetü'l-vu'ât*, I, 181; *Keşfü'z-zunûn*, II, 1269; Hânsârî, *Ravzâtü'l-cennât* (nşr. Esedullah İsmâiliyyân), Kum 1392/1972, VI, 290-293; Muhammed b. Süleyman et-Tünükâbünî, *Kıtaşu'l-ulemâ'*, Tahran 1396, s. 428-429; Serkis, *Mu'cem*, II, 1607; *Hediyetü'l-ârifin*, I, 669; II, 102; *İzâhu'l-meknûn*, I, 69, 103; II, 288, 421, 427, 452, 560; Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 710; Tebrizî, *Reyhânetü'l-edeb*, VIII, 58-60; Abbas el-Kummî, *el-Künâ ve'l-elkâb*, Beyrut 1983, I, 332-333; a.mlf., *Sefînetü'l-bihâr*, Beyrut, ts. (Dârü'l-Murtazâ), I, 726; Âgâ Büzürg-i Tahrânî, *ez-Zerî'a ilâ teşânîfi's-Şî'a*, Beyrut 1403/1983, I, 426; II, 12, 239, 378, 395, 476; III, 177, 306; V, 91; VI, 236; X, 86; XIX, 10, 62, 73, 76; XX, 231; XXI, 98, 301; XXII, 318; XXIII, 154, 233; *A'yânü's-Şî'a*, I, 82-83; II, 267; B. Scarcia Amoretti, "İbn Şahrâşûb", *E²* (İng.), III, 935; Ahmed Pâketçi, "İbn Şehrâşûb", *DMBİ*, IV, 90-92.

MUSTAFA ÖZ

İBN ŞENEBÛZ

(ابن شنبوذ)

Ebû'l-Hasen Muhammed
b. Ahmed b. Eyyûb el-Bağdâdî
(ö. 328/939)

Şâz kıraatleriyle tanınan âlim.

248 (862) yılı civarında doğdu. Üçüncü ceddî Şenebûz'a nisbetle İbn Şenebûz künyesiyle meşhur oldu, ayrıca Şenebûzî nisbesiyle de anıldı. Kıraat ve hadis tahsili için Humus, Dimaşk ve Mısır gibi yerlere seyahatler yaptı (İbnü'l-Cezerî, *Gâyetü'n-Nihâye*, II, 52-53); mücâvir olarak iki yıl Mekke'de kaldı (Yâkût, XVII, 18). Hârûn b. Mûsâ el-Ahfeş ed-Dimaşkî, Kunbül, İdrîs b. Abdülkerîm, Muhammed b. Şâzân el-Cevherî, Ahmed b. Beşşâr el-Enbârî gibi âlimlerden arz yoluyla kıraat öğrendi. Ebû Müslim İbrâhîm b. Abdullah el-Keccî, İshak b. İbrâhîm ed-Deberî, Muhammed b. Hüseyin el-Humeynî, Abdurrahman b. Muhammed el-Hârisî gibi âlimlerden hadis dinledi. Kendisinden Ebû Bekir Ahmed b. Nasr eş-Şezâî, Ebû'l-Ferec Muhammed b. Ahmed eş-Şenebûzî, Ali b. Hüseyin el-Gadâirî, Muâfa en-Nehrevânî kıraat tahsil ederken, Ebû Bekir İbn Şâzân, Ebû Tâhir b. Ebû Hâşim, Ebû Hafs İbn Şâhin ve diğerleri hadis rivayet ettiler.

İbn Şenebûz, Übey b. Kâ'b ile Abdullah b. Mes'ûd'a isnad edilen ve Hz. Osman'ın Mushaf'ına aykırı olan okuyuşları yüzünden bir heyet önünde sorgulanması do-

layısıyla meşhur olmuştur. Mâide sûresi-nin 118. âyetinin sonundaki “el-azîzü'l-hakîm” terkiibini “el-gafûru'r-rahîm” diye okuması itirazlara yol açmış (Yâkût, XVII, 173), ayrıca bazı şâz kıraatleri namazda okumaya devam etmesi üzerine Irak şeyhülkurrâsı Ebû Bekir İbn Mucâhid durumu Vezir İbn Mukle'ye bildirmişti (İbn Şenebûz'un okuduğu şâz kıraatler için bk. Ebû Şâme, s. 190-191; İbn Hallikân, III, 427; Zehebî, *Ma'rifetü'l-kurrâ*, II, 549-552). İbn Mukle'nin 1 Rebîulâhîr 323'te (10 Mart 935) hapse attığı İbn Şenebûz, bir hafta sonra içlerinde Ebû Bekir İbn Mucâhid'in de bulunduğu bir heyet önünde yapılan sorgulaması sırasında (İbn Hallikân, III, 426) önce yaptığı işi savunarak veziri ve İbn Mucâhid'i tahkir edici sözler söyledi, tahsil için Bağdat dışına çıkmadıklarını belirterek orada bulunanları cehaletle suçladı. Fakat İbn Mukle'nin emriyle kamçılanmaya başlanınca bundan böyle şâz kıraatleri okumayacağına dair söz verip tövbe etti; durum bir tutanakla tesbit edilerek orada bulunanlar tarafından imzalandı. Buna göre İbn Şenebûz, Hz. Osman'ın Mushaf'ına muhalefet etmesi halinde kanının emîrül-mü'minîne helâl olacağını beyan etmiştir. İbn Mukle, İbn Şenebûz'un serbest bırakılıp evine gönderilmesi halinde halkın saldırısına uğrayabileceği şeklindeki uyarıyı dikkate alarak onu geceleyin gizlice Medâin'e gönderdi (İbn Hallikân, III, 428); Basra'ya gönderildiği de söylenmiştir (Zehebî, *Ma'rifetü'l-kurrâ*, II, 552). Öte yandan pek çok kişi İbn Şenebûz'a zulmedildiğini düşünmüş, gerek onun gerekse İbn Miksem'in okuyuşlarının mesnedi bulunduğunu ileri sürmüştür (Ebû Hayyân et-Tevhîdî, VIII, 65). İbnü'l-Enbârî ve diğer bazı müellifler ise İbn Şenebûz'un kıraatleri için reddiyeler yazmışlardır (Yâkût, XVII, 168). Ebû Saîd es-Sîrâfî, onun dilde ve ilimde yetersiz kabul edildiğini söyledikten sonra dindar, ancak saf bir kişi olduğunu iddia etmiştir (a.g.e., a.y.). Ebû Şâme, İbn Şenebûz'un resm-i hatta aykırı olan kıraatini doğru bulmamakla birlikte kendisine reva görülen muameleyi de onaylamamıştır. Zehebî de onun re'yi ve ictihadı yüzünden kınanıp cezalandırıldığını belirtmiş, ictihadda hata yapmanın normal karşılanması gerektiğine işaret etmiştir. Zehebî ayrıca Muhammed b. Yûsuf el-Hâfız'dan naklen, İbn Şenebûz'un kendisine gelen talebelere Ebû Bekir İbn Mucâhid'den okuyup okumadıklarını sorduğunu ve ondan okuyanlara ders vermediğini zikretmiştir (*Târîhu'l-İslâm*, s. 235). Ahmed b.

Muhammed el-Kastallânî'ye göre ise şâz kıraatleri okuyanlar kendi haline bırakılmamalı, İbn Şenebûz'un cezalandırıldığı gibi bu konudaki alışkanlıklarını sürdür-enler de cezalandırılmalıdır.

İbn Şenebûz 3 Safer 328'de (19 Kasım 939) Bağdat'ta vefat etti. Ebû Bekir es-Sûlî ve İbnü'n-Nedîm onun hapiste öldüğünü yazmışlardır. Ebû Amr ed-Dânî *et-Teyssîr*'inde, Ahvâzî ve diğer bazı müellifler kıraate dair eserlerinde İbn Şenebûz'un rivayetlerine güvenmiş, Zehebî onu “şeyhülmukrîn, sika, sadûk, emin” gibi ifadelerle nitelendirmiştir. İbn Şenebûz'un kaynaklarda *Kitâbü Mâ hâlefe fihi İbn Keşîr Ebû 'Amr, Kırrâ'atü 'Alî, İhtilâfû'l-kurrâ*, *Şevâzzü'l-kırrâ'at* ve *Kitâbü İnîrâdâtih* adlı eserleri zikredilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Sûlî, *Ahbarû'r-Râzî-Billâh ve'l-Müttaki-Lil-lâh* (nşr. J. Heywarth Dunne), Beyrut 1403/1983, s. 62-63, 84-85, 139; İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist* (Şüveymî), s. 154-157; Ebû Hayyân et-Tevhîdî, *el-Besâ'ir ve'z-zehâ'ir* (nşr. Vedâd el-Kâdî), Beyrut 1408/1988, VIII, 65-66; Hatîb, *Târîhu Bağdâd*, I, 280-281; Sem'ânî, *el-Ensâb* (Bârûdî), III, 461; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntaẓam* (Atâ), XIII, 392-393; Yâkût, *Mu'cemü'l-üdeba'*, XVII, 18, 167-173; İbnü'l-Esir, *el-Lübâb*, II, 211; Ebû Şâme, *el-Mürşidü'l-veciz*, s. 186-192; İbn Hallikân, *Vefeyât*, III, 426-428; Zehebî, *Târîhu'l-İslâm: sene 321-330*, s. 233-235; a.mlf., *A'lâmü'n-nübelâ*, XV, 264-266; a.mlf., *Ma'rifetü'l-kurrâ* (Altıkulaç), II, 546-553; Safedî, *el-Vâfi*, II, 37-38; İbnü'l-Cezerî, *Gâyetü'n-Nihâye*, II, 52-56; a.mlf., *en-Nesr*, I, 122-123; Kastallânî, *Letâ'ifu'l-işârât* (nşr. Âmir es-Seyyid Osman - Abdüssabûr Şâhin), Kahire 1392/1972, I, 74; İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, II, 313-314; *Hediyetü'l-ârifîn*, II, 34-35; Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 328-329; R. Paret, “İbn Şanabdh”, *El²* (İng.), III, 935-936; Ali Ekber Ziyâî, “İbn Şenebûz”, *DMBİ*, IV, 88-89.

TAYYAR ALTİKULAÇ

İBN ŞEREF el-KAYREVÂNÎ

(ابن شرف القيرواني)

Ebû Abdillâh Muhammed b. (Ebû) Saîd b. Ahmed b. Şeref el-Cüzâmî el-Kayrevânî (ö. 460/1067)

Kâtip, şair, edip ve tenkitçi.

390 (1000) yılında Kayrevan'da doğdu. Yemen'den Şam'a göç eden Cüzâm kabilesine mensuptur. Kuzey Afrika'nın fetihine katılan ailesi daha sonra Kayrevan'a yerleşmişti. İbn Şeref ilk tahsilini Kayrevan'da yaptı. Ebû İmrân el-Fâsî ile Ebû'l-Hasan el-Kâbisî'den fıkıh okudu; Ebû İshak el-Husri ile Muhammed b. Ca'fer el-Kazzâz gibi âlimlerden başta dil ve ede-

biyat olmak üzere çeşitli konularda ders aldı. İfrîkiye Emîri Muiz b. Bâdis dinî ilimler, şiir, dil ve edebiyat alanlarında kendini çok iyi yetiştiren, ayrıca zekâsı, kabiliyeti ve sağlam karakteriyle dikkat çeken İbn Şeref'i himayesine aldı. İbn Şeref, bu sırada Divân-ı İnşâ reisi Ali b. Ebû'r-Ricâl ile İbn Reşîk el-Kayrevânî ve Muhammed b. Habîb el-Kalânîsî gibi edip ve âlimlerle tanıştı (*Resâ'ilü'l-intikâd*, neşredenin girişi, s. 9). Bir ilim, kültür ve sanat merkezi olan Kayrevan'da bulunması onu daha çok okuma ve araştırmaya sevketti. Emîr Muiz b. Bâdis'in İbn Şeref'in yanı sıra İbn Reşîk'e de iltifat etmesi iki âlim arasında zıtlasma ve hicivleşmeye yol açtı. Ancak İbn Şeref ve İbn Reşîk'in aralarındaki rekabeti yansıtan risâleleri günümüze ulaşmamıştır.

İbn Şeref, Muiz b. Bâdis'le beraber Mehdiye'ye, ardından da Sicilya'ya gitti. İbn Reşîk, Muiz b. Bâdis'in himayesine girmeden önce İbn Şeref'le dostça yazıştıklarını, İbn Şeref'in Sicilya'ya geçmesinden sonra aralarındaki rekabetin tekrar dostluğa dönüştüğünü söylemektedir. İbn Şeref'in Sicilya'dan İbn Reşîk'e yazdığı mektupta kendisini özlediğini belirterek Sicilya'ya gelmesini istemesi de bunu doğrulamaktadır. İbn Reşîk mektubu alınca Sicilya'ya gitti; iki dost burada bir süre kaldıktan sonra İbn Şeref Endülü's'e dönmeyi teklif ettiyse de İbn Reşîk Sicilya'da kalmak istediğini bir şiirle kendisine bildirdi. Bunun üzerine tek başına Endülü's'e dönen İbn Şeref çeşitli şehirleri dolaşmasının ardından İşbiliye'ye (Sevilla) yerleşti ve 1 Muharrem 460'ta (11 Kasım 1067) burada vefat etti. Oğlu Ebû'l-Fazl Ca'fer de edip ve şairdi.

İbn Şeref V. (XI.) yüzyılda Kayrevan'ın en güçlü edip, şair ve tenkitçisi olarak kabul edilir. İbn Reşîk ile birbirlerini övücü sözleri de bulunmakta, özellikle İbn Reşîk'in İbn Şeref'in şairliğinden ve şiirlerinden övgüyle söz ettiği görülmektedir (*Ünmü-zecü'z-zamân*, s. 340). Ancak İbn Fazlullah el-Ömerî, aralarındaki rekabeti dikkate alarak İbn Şeref'in meziyetlerinin İbn Reşîk'in söylediklerinden çok daha fazla olabileceğine işaret etmiştir (*Divân*, neşredeninin girişi, s. 25-26). Kayrevan, Sicilya ve Endülü's'te divan kâtipliği yapan İbn Şeref edebî bir üslûpla kaleme aldığı eserlerinde secili ifadelerle yer vermişse de dili akıcıdır (Mustafa Abdülvehid, s. 20). Onun şiirlerinin çoğunu medih, gazel, mersiye, tasvir, fahr, zühed ve itâb türü şiirleri oluş-turur. Az sayıda hicivleri de vardır. Kayrevan'dan ayrıldıktan sonra bu şehre her